

А. В. Бадер, О. А. Забудкова, І. Г. Мельник, Н. В. Гусєва

Луганськ

ЛУГАНСЬК (до 1882 – [Кам'яний Брід](#) і Луганський Завод, 1935–58 та 1970–90 – Ворошиловград) – місто обласного значення, адміністративний, економічний і культурний центр (від 2014 ці функції тимчасово виконує *Сіверськодонецьк*) [Луганської області](#). Має статус істор. насел. місця (від 2001). Постановою ВР України від 17 березня 2015 Луган. міськраду з підпорядк. їй Л., Олександрів. міськрадою – м. *Олександрівськ*, с-ща Дзержинське (від 2016 – Зразкове) і Тепличне, та Ювілей. селищ. радою – смт Ювілейне (від 2016 – Катеринівка) – Артемів. райради визнано тимчасово окупованими. 7 жовтня 2014 м. *Щастя*, яке залишилося на підконтрол. Україні тер. Луган. обл., виключено з Луган. міськради та перепідпорядковано Новоайдар. рай. військ.-цивіл. адміністрації. Т. зв. Луган. нар. республіка, яку створ. місц. сепаратистами за сприяння рос. регуляр. і нерегуляр. військ. формувань, вважає Л. своєю столицею. Пн.-сх. межею міста проходить т. зв. лінія розмежування.

Л. знаходиться на Пн. Сх. істор. регіону [Донбас](#) і на Сх. істор. краю [Донецчина](#), за 860 км від Києва, за 329 км від Харкова, за 172 км від Донецька та 30 км від укр.-рос. кордону. На Пн. і Пн. Зх. межує зі Слов'яносерб., на Зх. і Пд. – з Лутугин., на Пд. Сх. – із Сорокин. (до 2016 – Красnodон.), на Сх. – з Станично-Луган. р-нами. Разом з ними Л. формує Луган. агломерацію (4352 км²). Лежить у межах Луган. фіз.-геогр. р-ну Донец. височин. обл. Донец. пн.-степ. краю (див. [Донецько-Донський](#) північностеповий округ), Луган. геоботан. р-ну [Донецького геоботанічного округу](#), Донец. складчастої споруди та Сіверськодонец. насуву, на правому березі р. *Сіверський Донець* (притока [Дону](#), бас. [Азовського моря](#)), переважно на заплавах і надзаплав. терасах [Лугані](#) (перетинає місто із Зх. на Сх.), у місці злиття її з Вільхівкою. У рельєфі тектон. структура виражена пн. окраїною Донецького кряжа [Донецької височини](#). Поверхня рівнинна, подекуди розчленована балками та ярами. Відклади верхньокрейд. і палеогенові. У Л. – родовища кам'яного вугілля (див. [Донецький кам'яновугільний басейн](#)), природ. газу (Вергун.), крейди, мергелю (Вергун., Олександрів.), суглинків (балка Земляна; придатні для виробництва керам. цегли), опоки, джерела мінерал. води. Техноген. родовищем можуть слугувати глинисті породи шахт. відвалів шахти «Луганська». Пл. Луган. міськради 286,2 км² (станом на 2014), Л. – 256,5 км². За переписом насел. 2001, у Луган. міськраді проживали 503 249 осіб (складає 93,5 % до 1989), з

них у Л. – 463 097 (93,2 %), в Олександрівську – 7045 (91,2 %), у Щасті – 13 770 (100,2 %), у Ювілейному – 15 944 (93,9 %): українців – 50,0 %, росіян – 47,0 %, білорусів – 0,7 %, вірмен – 0,4 %, євреїв – 0,3 %, азербайджанців – 0,2 %. Тоді рідною мовою назвали російську 85,3 %, українську – 13,7 %. За оцінкою Держ. служби статистики України, станом на 1 січня 2016 чисельність наяв. насел. у Луган. міськраді становила 440 695 осіб, з них у Л. – 414 509, в Олександрівську – 6544, Катеринівці – 16 665, Зразковому та Тепличному – 2977 осіб. На думку дослідників, фактична кількість мешканців є у 1,5–2 рази менша. У зв'язку з військ.-політ. конфліктом значна кількість луганчан змушена переселитися в різні регіони України або емігрувати. Віруючі є переважно парафіянами УПЦ МП; 2013 також діяли реліг. громади УПЦ КП, РКЦ, євангел. християн-баптистів, адвентистів сьомого дня, християн-харизматів (повного євангелія), свідків Єгови, християн. євангел. церкви, християн віри євангельської-п'ятидесятників, юдеїв, мусульман, буддистів.

Міські р-ни: Артемів. (на Пд. Зх., площа 55 км²; розвинена пром-сть, зокрема машинобудування, чорна металургія, харч. і деревообробна галузі; великі житл. квартали: Зарічний, Мирний, Вільховський, Степовий, Південний, Героїв Сталінграда), Жовтн. (на Пд. Сх., 144 км²; у зх. частині – «Луганськтепловоз», який засн. у 2-й пол. 19 ст.; істор. місцевості: Велика та Мала Вергунки, Червоний Яр, Вергун. роз'їзд; великі житл. масиви: Сх. квартали, М-ко заводу Жовтн. революції; обидва – найбільш густонаселені), Ленін. (у середмісті та на Пд. Сх., 57,3 км²; до 2014 – діловий і комерц. центр, тут розташовувалися обл. і міські органи упр., обл. архів, 3 ВНЗи, більшість серед. навч. закладів, обл. заклади культури, центр. стадіон «Авангард», найбільші торг.-розважал. центри, центр. ринок; у зх. частині – великі пром. підприємства; на Пн. – істор. центр, або Старе місто), Кам'янобрід. (на Пн. Зх., 29,9 км²; переважають будівлі приват. сектору). Гол. вулиці: Радянська, Оборонна, М. Коцюбинського, А. Демехіна, В. Сосюри, В. Леніна, Лутугинська, М. Ломоносова, 16-а лінія, С. Будьонного, М. Ватутіна, Т. Шевченка, Артема; площі: Героїв Великої Вітчизн. війни, Театральна. Під зеленими насадженнями – 6389 га; ростуть біла акація, тополя, клен, липа, береза, дуб, горобина. Парки-пам'ятки садово-парк. мистецтва: заг.-держ. значення – [Гостра Могила](#) (86 га, створ. 1980); місц. – ім. Героїв Великої Вітчизн. війни (2 га) й ім. Молодої Гвардії (до 2007 – ім. 30-річчя ВЛКСМ; 6 га; обидві – 1977). Міські парки та сквери: культури та відпочинку ім. 1-го Травня; Божої Матері, ім. М. Горького, ім. К. Ворошилова, Дружби (раніше – ім. М. Ватутіна), Пам'яті, Слави героїв громадян. війни, Борцям революції, Перемоги, Рад. солдатів; дит. – ім. М. Щорса, «Антошка».

Вузол залізнич. і автомобіл. доріг. Залізнична ст. Л. діє від 1878, коли відкрито [Донецьку залізницю](#). 1980 побудовано новий залізнич. вокзал на відстані 600 м від старого й велику автомоб. естакаду, що сполучає його з центром міста. 2007 залізницю електрифіковано. До 2014 Л. мав пряме залізничне сполучення з Києвом, Харковом, Донецьком, Одесою, Сімферополем; нині існує дизел. сполучення з окремими насел. пунктами Луган. та Донец. обл. (у межах тимчасово окупов. тер.). Проходить автошлях міжнар. значення Знам'янка

(Кіровогр. обл.)–Л.–Ізварине (держ. кордон з РФ), рух яким унаслідок бойових дій також заблоковано. 2014 був фактично знищений міжнар. аеропорт «Луганськ» компанії «UTair-Україна» у с-щі Видне (за 9 км від міської межі). Громад. транспорт: трамваї (відкрито 1934, тимчасово припинено рух 2014; 9 маршрутів), тролейбуси (довж. ліній 84 км), автомобіл. маршрутні таксі. Міста-побратими: Вансбро (Швеція), Дацин (Китай), Єреван, Кардіф (Вельс, Велика Британія), Люблін (Польща), Перник (Болгарія), Ростов-на-Дону (РФ), Сантус (Бразилія), Секешфегервар (Угорщина), Сент-Етьєн (Франція). У різний час діяли консульства Болгарії, Грузії та Угорщини. Л. нагороджено орденами Червоного Прапора (1924) та Жовтн. Революції (1970). У серед. 18 ст. на тер. сучас. Л. уперше згадуються козац. запороз. поселення Кам'яний Брід і Вергунка. На той час ці землі перебували у складі Кальміус. паланки Запороз. Січі, де поширювалася влада гетьмана Кирила Розумовського. У 1740–50-х рр. у Кам'яному Броді проживали всього кілька родин. 1755 Кам'яний Брід і Вергунка стали шанцями у складі Слов'яносербії. Тут розміщувалися роти спочатку Слов'яносерб. гусар. полку генерал-майора І. Шевича, пізніше – Бахмут. гусар. полку. 1782 у Кам'яному Броді в 171 дворі мешкали 563 особи. У 19 ст. він був центром Кам'янобрід. волості Слов'яносерб. пов. Катеринослав. губ. 14 листопада 1795 рос. імператриця Катерина II підписала указ про будівництво побл. Кам'яного Броду на Лугані Луган. чавуноливар. заводу, який став першим великим металург. підприємством на Пд. Рос. імперії. Обрав місце для спорудження, безпосередньо керував зведенням і першим його очолив шотланд. підприємець К. Гаскойн. Для виконання буд. робіт сюди привезли понад 1,2 тис. осіб із Олександрів. (м. Петрозаводськ, нині РФ), Липец., Борин., Кузьмин. (нині обидва – Липец. р-ну, РФ), Херсон. та ін. казен. заводів. До допоміж. робіт залучали й жит. з довколиш. казен. сіл Фащівка, Оріхове, Петропавлове та Городище. Водночас побл. нього для працівників заклали й с-ще Луганський Завод, яке 1882 об'єднали з Кам'яним Бродом, унаслідок чого виникло повіт. м. Л. Катеринослав. губ. Від 1800 підприємство виплавляло чавун і випускало гармати та снаряди (використовували у Бородин. битві 1812 та під час Крим. війни 1853–56), с.-г. техніку, обладнання для млинів, винокурень, цукр. заводів тощо. 1887 його закрили, а на його базі 1895 відкрили казен. патрон. завод (у рад. час відомий як № 60 і Верстатобуд. об'єдн., після здобуття Україною незалежності – ЗАТ [«Луганський патронний завод»](#) і держ. підприємство «Луган. патрон»).

Забудова Л. спочатку відбувалася без офіційно затвердженого плану. Усі вертикал. вулиці нумерували лініями, а горизонтальні мали окремі назви. Першою вулицею міста була Англійська (нині В. Даля), на якій оселилися англ. фахівці Луган. чавуноливар. заводу. Згодом з'явилися вулиці Поштова, С.-Петербурзька (нині В. Леніна), Казанська (нині К. Маркса). На підприємство був запрошений і данський лікар Й.-К. Даль, у сім'ї якого тут 1801 народився майбут. письменник, лексикограф, чл.-кор. і почес. чл. С.-Петербур. АН В. Даль (мати з походження німкеня). Пізніше він уклав «Толковый словарь живого великорусского языка» (С.-Петербург; Москва, 1863–66; 1880–82; 1903–09), а на згадку про рідне с-ще

Луганський Завод узяв літ. псевд. Козак Луганський. 1861 у Кам'яному Броді та Луганському Заводі мешкали 9 тис., 1897 у Л. – 34,2 тис., 1914 – 68,5 тис. осіб. У 1880-х рр. на вул. Казанська зведено будівлю Міських думи та управи (нині [Луганська історія та культури міста Музей](#)). 1896 розробив генплан, а від 1901 був арх. міста [Ф. Булацель](#). 1895 відкрито першу земську лікарню. 1898 працювали 58 пром. підприємств, а також значна кількість дріб. вироб-в і ремісн. майстерень, банків (найбільший – [Азово-Донський банк](#)). Функціонували залізничні гілки Л.–Дебальцеве (нині Донец. обл.) та Л.–Міллерове (нині Ростов. обл., РФ). На поч. 20 ст. у Л. було понад 10 культ. споруд, які майже всі зруйнували у 1930-х рр., – Успен., Петропавлів., Преображен., Вознесен., Троїц., Казан. ікони Божої Матері церкви, Микол. собор, костел, синагога, низка молитов. будинків. Діяло кілька казен. і приват. г-зій, училищ (зокрема й жін.), початк. шкіл; 6-к і кінотеатрів; гірн.-комерц. клуб, нар. аудиторія. На гастролі приїжджали різні театр. трупи.

На поч. 1917 луганчани активно підтримували більшовиків. У серпні 1917 головою міської думи обрали К. Ворошилова. 1919 та на поч. 1920 місто було центром [Донецької губернії](#). Укр. нац. влада місто майже не контролювала. На тер. Л. і Слов'яносерб. пов. функціонувала Укр. повіт. рада, при якій діяв загін [Вільного козацтва](#). Поряд з більшовиками знач. вплив мали донські козаки. У грудні 1917 загони отамана [О. Каледіна](#) спробували припинити діяльність рад, зайнявши всі пром. центри Донбасу. Для протидії козакам більшовики у Л. створили штаб Червоної гвардії на чолі з К. Ворошиловим і О. Пархоменком. До кін. грудня 1917 каледін. війська були розбиті. У лютому–березні 1918 Л. входив до складу [Донецько-Криворізької Радянської Республіки](#), від 28 квітня до 14 грудня 1918 – Української Держави гетьмана *П. Скоропадського*. 21 січня 1919 у місті проголошено владу більшов. військ.-рев. комітету. Від 4 травня до 24 грудня 1919 його контролювали військовики Добровол. армії [А. Денікіна](#). Після їхньої поразки у січні 1920 у Л. остаточно встановлено більшов. владу. У 2-й пол. 1920-х – 30-х рр. реконструйовано існуючі та введено в експлуатацію декілька нових пром. підприємств. У 1920-х рр. розпочалася історія ниніш. [Луганського національного університету ім. Т. Шевченка](#), *Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля* та [Луганського національного аграрного університету](#). 1940 у місті діяли 33 середні та неповні середні школи. 1922 у Нар. будинку *Г. Свободін* (від 1932 – засл. арт. УРСР) організував перший на Донбасі профес. драм. театр (1924–35 – «Шахтарка Донбасу»). 1931 відкрито Луган. ТЮГ, 1932 – Луган. театр опери і балету, 1939 – Ворошиловгр. рос. драм. ([Луганський академічний обласний російський драматичний театр ім. П. Луспекаєва](#)) і ляльк. ([Луганський академічний обласний театр ляльок](#)) театри. Водночас із суттєвими зрушеннями в екон., освіт. і культур. сферах у 1930-х рр. Л. не оминув сталін. терор як спосіб держ. упр.

Під час нім. окупації (17 липня 1942 – 14 лютого 1943) у Л. існували осередки Руху Опору; був створ. обл. загін ОУН(б), на околицях діяв рад. партизан. загін. У ході боїв місто зазнало знач. руйнувань (втрати склали понад 1 млрд крб). Післявоєн. період пов'язаний з

відновленням зруйнованого господарства, швидкими темпами екстенсив. розвитку та модернізацією промисловості. Однак через командно-адм. спосіб упр. осн. фонди нових і модернізов. підприємств швидко застарівали, а виробництво ставало малоефективним і збитковим. У 1960-х рр. розпочато широкомасштабну розбудову міста. 1972 місц. підприємствам дозволили вкладати кошти у будівництво житл., соц. і культур. об'єктів, завдяки чому у Л. з'явилися нові житл. масиви, об'єкти культури та інфраструктури. Тоді місто набуло сучас. рис. 1939 тут мешкали 211,7 тис., 1959 – 274,5 тис., 1970 – 382,8 тис., 1979 – 463 тис. осіб. У 2-й пол. 1980-х рр. у місті виникли перші незалежні від влад. структур неформал. організації, зокрема у Ворошиловгр. пед. інституті – Комітет перебудови й Асоц. молодих істориків, у маш.-буд. інституті – клуб «Діалог»; з'явилися критичні публікації у газетах. Проявом політ. активності насел. стали численні мітинги й ін. масові акції. 1989 відбулися літні шахтар. страйки. Восени 1989 – взимку 1990 прихильники демократ. реформ створили Луган. асоц. виборців, яка спільно з ін. громад. організаціями зібрала в області низку мітингів, спрямованих на обмеження всевладдя КПРС, відміну ст. 6 Конституції СРСР та УРСР, захист прав і свобод громадян. 19 серпня 1991 у Л. сформований обл. штаб з протидії ГКЧП. 23 серпня 1991 багатолюд. мітинг на стадіоні «Авангард» вимагав від ВР УРСР включити до порядку денного позачерг. сесії питання «Про проголошення незалежності України», «Про заборону діяльності КПРС на території України», «Про створення Української національної армії». 1 грудня 1991 83,86 % жит. Луганщини проголосували на референдумі за незалежність України.

Навесні 2014 у місті пройшла хвиля антиуряд. акцій протесту. 12 травня 2014 на підставі проведеного 11 травня «псевдореферендуму» проголошено незалежність т. зв. Луган. нар. республіки. Влітку 2014 навколо Л. точилися бої, однак на поч. осені військові ЗС України були вимушені відійти за Сіверський Донець. У 1990-х рр. профіль міста також визначало пром. виробництво, осн. галузями якого були: машинобудування, металооброблення, металургія, легка, харчова, буд. матеріалів. Функціонували й підприємства хім., деревооброб., мед., полігр. та ін. галузей. Після розпаду СРСР багато підприємств ліквідовано як неконкурентоспроможні; водночас виникла низка нових. На поч. 21 ст. у місті працювали 87 пром. підприємств. До 2014 Л. залишався великим індустр. містом, центром Луган. пром. вузла, у якому кількість пром. підприємств у розрахунку на 10 тис. жит. у 1,5 раза була вищою від середнього в Україні рівня. Гол. підприємства станом на 2014: «Луганськтепловоз», «[Вуглеприлад](#)», [Луганський авіаційний ремонтний завод](#), [Луганський ливарно-механічний завод](#), консорціум «УкрБат» (див. «[Луганські акумулятори](#)»), «ЛугЦентроКуз» (вироби для залізнич. транспорту), Луган. електроапарат. завод, Луган. завод гірн. машинобудування (підземні транспортні системи), Луган. завод гірн.-рятув. техніки «Горизонт», Луган. завод трубопровід. арматури «Маршал», Луган. маш.-буд. завод-100 (обладнання для вирощування монокристалів сапфіру, кремнію та ін. твердих і надтвердих монокристалів), «Зліт» (комплектуючі для автомобілів «ЗАЗ»), «Аеромех»

(обладнання для очищення та високоточ. калібрування зерна); [Луганський трубний завод](#); [Луганський хіміко-фармацевтичний завод](#), Луган. обл. підприємство «Фармація», Луган. завод побут. хімії «МИЛАМ»; Луган. завод «Сантехдеталь»; Луган. гофротар. комбінат; Луган. 21-й цегел. завод, «Цеглинка», Луган. завод буд. матеріалів; «ПОЛІ-ПАК» (штучні ковбасні оболонки та гнучкі пакув. матеріали); [Луганський лікero-горілчаний завод «Луга-Нова»](#), [Луганська кондитерська фабрика](#) (див. також «[АВК](#)»), «Луган. м'ясокомбінат» (торг. марка «Луган. делікатеси»), «Луганськмлин» (борошно, крупи, пластівці, суміші злак. культур, хліб, комбікорми), макаронна ф-ка «МілаМ», «Молпромсервіс», с.-г. вироб. фірма «Агротон»; «Глорія-Джинс», «Стиль» (одяг); шахта «Луганська» держ. підприємства «Луганськвугілля», збагачув. ф-ка «Луганська» (Катеринівка). 1944–2001 діяв [Луганський автоскладальний завод](#). 2014 у зв'язку з бойовими діями більшість підприємств важкої промисловості призупинили роботу, деякі з них зруйновані. Зафіксовано також вивезення на тер. РФ унікал. вироб. обладнання. З найбільших нині працюють підприємства переважно харчової промисловості.

2014–15 у м. Старобільськ Луган. обл. евакуйовано Луган. університет ім. Т. Шевченка, у Сіверськoдoнецьк – Східноукр. університет і [Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. Дідоренка](#), у м. Рубіжне Луган. обл. – [Луганський державний медичний університет](#), у Київ – [Луганську державну академію культури і мистецтв](#), у Харків – Луган. аграр. університет (усі в Л. мають своїх «двійників»). Наприкінці 2013 функціонували понад 20 ВНЗів 1–2-го рівнів акредитації, зокрема [Луганське музичне училище](#), Луган. коледж культури та мистецтв, Луган. коледж технологій і дизайну, Луганське вище училище фізичної культури, Луган. коледж Східноукр. університету, Луган. політех. коледж Луган. аграр. університету, Луган. обл. мед. училище, Луган. буд. технікум, Луган. технікум транспорт. будівництва, Луган. кооп. технікум, Луган. коледж економіки та торгівлі. На поч. 2013 у ВНЗах усіх рівнів акредитації Луган. обл. навч. 5,1 тис. іноз. громадян (7-е м. в Україні), з них з Туркменістану – 32,3 %, Нігерії – 16,1 %, Індії – 16 %, РФ – 7,3 %. У Луган. мед. університеті серед усіх укр. ВНЗів навч. найбільше іноз. студентів. 2013–14 у 74-х заг.-осв. школах навч. 35,1 тис. (у 5-ти ліцєях – 1333, у 12-ти навч.-вихов. комплексах – 8014), у 73-х дитсадках виховувалося 13,8 тис. дітей. 84,3 % учнів навч. російською мовою. Нині у Л. більшість заг.-осв. шкіл продовжують працювати, кількість учнів зменшилася майже вдвічі. У Л. – Луган. академ. обл. рос. драм. театр ім. П. Луспекаєва, Луган. академ. обл. театр ляльок, [Луганський обласний академічний український музично-драматичний театр](#) (частина трупи евакуювалася у Сіверськoдoнецьк), [Луганська обласна філармонія](#) (частина музикантів нині виступає у Сіверськoдoнецьку), Луган. обл. центр нар. творчості, Луган. обл. центр навч.-метод. роботи, культур. ініціатив і кіномистецтва; Луган. обл. центр екол.-натураліст. творчості учнів. молоді, Луган. обл. центр наук.-тех. творчості учнів. молоді, Луган. обл. центр дит.-юнац. туризму та краєзнавства, Палац позашкіл. роботи, творчості дітей та учнів. молоді Луганська, Луган. держ. будинок худож. і тех. творчості, Муніцип.

театр естрад. музики та пісні; Музей історії та культури Луганська (філії: [Даля В. Літературний музей](#), Квартира-музей письменника В. Титова), [Луганський обласний краєзнавчий музей](#) (легітим. музей відновлено у Старобільську), [Луганський обласний художній музей](#), Музей-квартира художника О. Фільберта (жив і працював у Л.), парк-музей половец. кам'яних баб Луган. університету ім. Т. Шевченка, громад. музеї: авіац. техніки Луган. авіац. ремонт. заводу, історії підприємств «Луга-Нова» та «Луганськ-тепловоз», історії різних держ. служб Луган. обл. – вет. медицини, СЕС, пошти, електрозв'язку, міліції та державтоінспекції, пожеж. охорони, податк. інспекції, луган. трамвая, Луган. відділ. Донец. залізниці; 86 б-к, зокрема й [Луганська обласна наукова медична бібліотека](#), [Луганська обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького](#) (легітимну бібліотеку відновлено у Старобільську), Луган. обл. бібліотека для дітей і Луган. обл. бібліотека для юнацтва. 2014 знач. пошкоджень зазнала будівля [Луганського державного цирку](#). Від 2015 у Сіверськодонецьку – Держ. архів Луган. обл. До 2013 діяв архів. відділ Луган. міської ради. Газети: «Бесплатка», «Вечерний город», «Вечерний Луганск», «Восточный курьер», «Голос Донбасса», «Городской курьер», «Гривна+», «XXI век», «Экспресс новости + Вести Региона», «[Жизнь Луганска](#)», «[Земля – моя Годувальниця](#)», «[Луганская правда](#)», «Наша газета», «*Ракурс*», «Свободный репортер», «Теленеделя», «Телескоп». До 2014 функціонували Луган. обл. ТРК (телеканал «ЛОТ», радіо «Пульс FM») та телеканал «ІРТА», які транслювали передачі укр. і рос. мовами.

За даними статист. відділу координац. центру Департаменту охорони здоров'я Луган. обл-держадміністрації, 2014 мережа закладів охорони здоров'я Л. включала 28 міських лікувально-профілакт. закладів: клін. багатoproфiл. лікарня № 1, багатoproфiл. лікарні № 2, 3, 4, 7, 8, 15, Щастин. лікарня, полог. будинок, багатoproфiл. дит. лікарня № 1, дит. лікарні № 2, 3, 4, центри первин. мед.-сан. допомоги № 1 (з амбулаторіями № 1–6), 2 (з амбулаторіями № 1–6), 3, 4, 5, 6, поліклініки № 10, 11, 12, госпрозрахунк. поліклініка, стоматол. поліклініки № 1, 2, 3, дит. стоматол. поліклініка, центр здоров'я; обл. – шпиталь ветеранів війни ім. маршала А. Єременка, фізіотерапевт. поліклініка ім. проф. О. Щербака, клін. лікарня, лікарня № 2, клін. психоневрол. лікарня, дит. клін., інфекц. та туберкульозна лікарні, дит. пульмонол. і кардіоревматол. санаторії, лікар-фізкультур., кардіол., наркол., клін. онкол., 2 протитуберкульоз. та 2 шкірно-венерол. диспансери, база спец. мед. постачання, бюро судово-мед. експертизи, будинок дитини № 2, центри здоров'я, мед.-соц. експертизи, екстреної мед. допомоги та медицини катастроф, з профілактики та боротьби зі СНІДом, перинатал. центр, станції швидкої мед. допомоги та переливання крові. Спорт. інфраструктура міста: стадіони «Авангард», ім. В. Леніна, «Льодова арена», льодовий каток «Пінгвін», Палац спорту «ЛКТ-Арена», призначений для проведення змагань з волейболу, баскетболу, гандболу, міні-футболу та ін. (на 2500 глядачів), плавал. басейни «Юність», «Динамо», декілька тренажер. залів, альпклуб. 2013 було 28 ДЮСШ. Готелі: «Дружба», «Дружба+», «Ініціал», «Турист», «Слов'янський», «Луганськ», «Еліт-Комфорт», «Десюлія»,

«Радянський», «Гостиний дворъ».

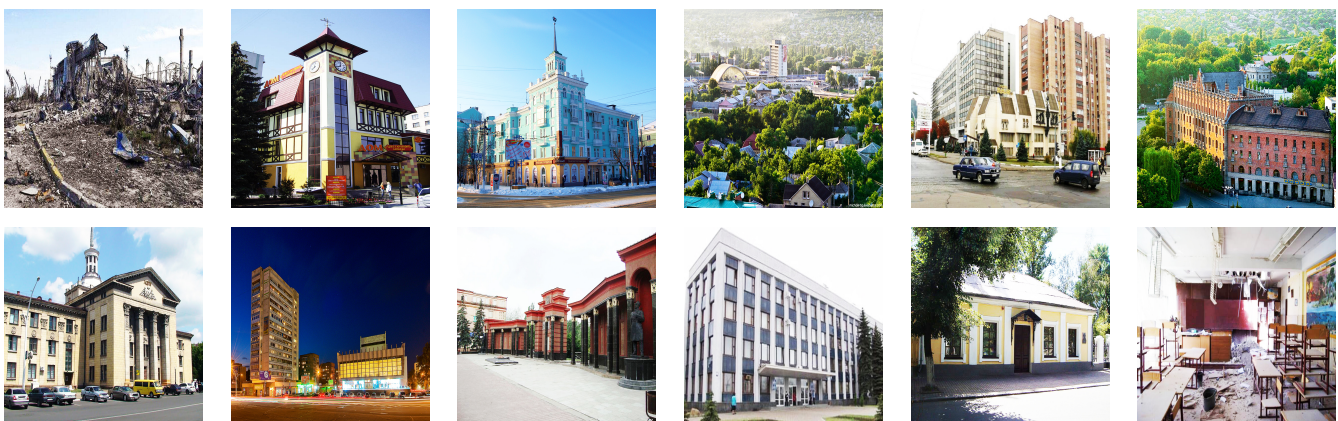
Пам'ятки архітектури: нац. значення – садиб. будинок на вул. В. Даля, № 7 (поч. 19 ст.; нині фізіотерапевт. поліклініка ім. проф. О. Щербака); замиська садиба (1772) з гол. будинком, 6-ма флігелями, служб. корпусом, будинком управителя та винними погребам на Червоній площі в Олександрівську; місц. – Свято-Петропавлів. собор (1769), Свято-Миколо-Преображен. собор (1840, 1950), клуб у провулку Наталіївський, № 9 (1880-і рр.), художня школа на вул. Поштова, № 24 (кін. 19 ст.), жін. гімназія на вул. Т. Шевченка, № 41 (кін. 19 – поч. 20 ст.), житл. будинок з крамницею на вул. В. Леніна, № 44, особняк на вул. В. Леніна, № 49 (обидві – поч. 20 ст.), палац культури ім. В. Леніна (1927–29), готель «Україна» (1945–51). Охороняються 35 пам'яток історії та 18 пам'яток монум. мистецтва. Збереглися будинки, в якому народився В. Даль, та в якому жив поет П. Безпощадний (1930). У Л. – найбільша культ. споруда Пд.-Сх. України – Свято-Володимир. собор (2006). Встановлено пам'ятники та погруддя В. Далю, Т. Шевченку, О. Пушкіну, М. Пирогову, льотчику М. Гастелло, 2 пам'ятні знаки «Танк Мк.V», мемор. комплекс «Гостра Могила», низку пам'ятників воїнам-визволителям і воїнам-землякам, які загинули під час 2-ї світової війни, а також ливарнику, на честь 2000-ліття Різдва Христового, ліквідаторам аварії на ЧАЕС та ін. Розроблено турист. маршрути: «Л. – любе місто», «До серця літ. скарбниці Луганщини» (будинок-музей В. Даля), «Літ. Л.», «Всім смертям назло...» (Квартира-музей ім. В. Титова), «Шлях до самого серця» (культ. споруди Л.), «Екскурсія до Музею авіац. техніки» тощо.

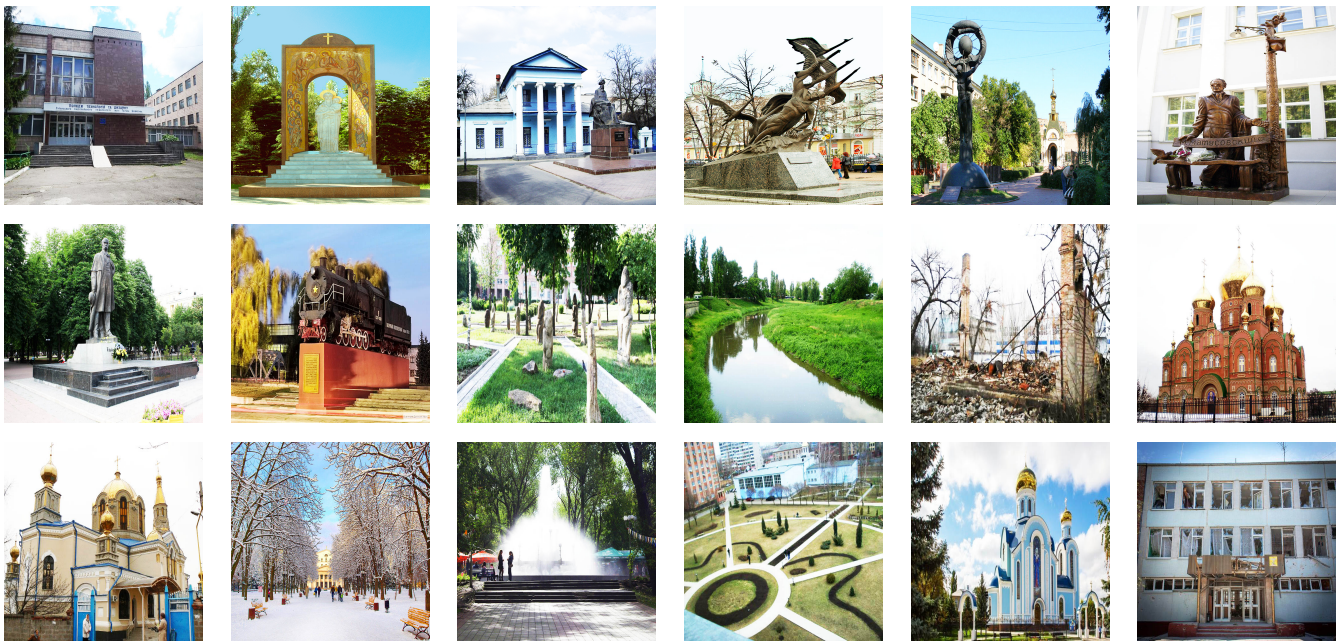
Видатні уродженці: Герої України – фахівець у галузі залізнич. транспорту [О. Голубенко](#), фахівець у галузі електромеханіки, економіст [С. Поважний](#), спортсмен [С. Бубка](#) (стрибки з жердиною); металознавець, академік АН СРСР [С. Кишкін](#), геолог, академік АН СРСР, чл.-кор. АН УРСР, Герой. Соц. Праці [В. Соболев](#), фізик, академік РАН, Герой Соц. Праці [Б. Литвинов](#), економіст, чл.-кор. АН СРСР [О. Ноткін](#), ботанік, академік НАНУ [К. Ситник](#), ботанік, гідробіолог, чл.-кор. АН УРСР [Я. Ролл](#), патологоанатом, академік НАМНУ, чл.-кор. НАНУ [Д. Зербіно](#), хімік, чл.-кор. НАНУ [О. Мамченко](#), правознавець, чл.-кор. АПРНУ [Е. Дідоренко](#); математики [В. Андрієвський](#), [Є. Башков](#), [В. Доля](#), [В. Киричевський](#), [В. Пожидаєв](#), [Л. Сахнович](#), [І. Сухаревський](#), фахівець у галузі автоматики, кібернетик, письменник [Б. Локотош](#), фахівець у галузі радіолокац. дослідж. і обробки сигналів [Ю. Волощук](#), фізики [О. Вендерович](#), [О. Гришин](#), [В. Дзюба](#), [А. Куценко](#), [Р. Кузнецова](#), [І. Любчанський](#), [Ю. Тарасенко](#), [Н. Ширан](#), хіміки [Н. Висоцька](#), [Л. Глузман](#), [С. Мітченко](#), [Ю. Підпружников](#), [М. Холодилін](#), вуглезнавець [Л. Нестеренко](#), фахівці у галузі механіки [В. Вітренко](#) та його сестра [І. Кириченко](#), [В. Рач](#), фахівці у галузі електромеханіки [М. Загірняк](#) (також альпініст), [Ю. Скрипник](#), фахівець у галузі металургії [Ю. Горячев](#), фахівець у галузі металург. машинобудування [А. Іщенко](#), фахівці у галузі електроніки [С. Єрошин](#), [Г. Кожем'якін](#), гірн. інж. [В. Антипов](#) (Герой Соц. Праці), [Е. Антонов](#), фахівці у галузі будівництва [М. Глушко](#), [В. Григор'єв](#), біологи, фізіологи, біохіміки [О. Артюшенко](#), [І. Владимірова](#), [С. Комаров](#), [І. Комаревцева](#), [І. Тодоров](#), ґрунтознавець [В. Золотухін](#), фахівець у галузі лісівництва,

геоботанік [П. Кожевников](#), альголог [Н. Кондратьєва](#), лікарі [І. Гайдаш](#), [Ю. Головченко](#), [А. Гураль](#), [О. Дзюба](#), [В. Зубков](#), [С. Ігнатов](#), [В. Коломієць](#), [О. Ларін](#), [В. Лузін](#), [Т. Мироненко](#), [О. Решетникова](#), [Е. Солошенко](#), [Л. Туманова](#), [М. Терехов](#), [Л. Шкала](#), економісти [Д. Богиня](#), [І. Бузько](#), [В. Гончаров](#), [І. Житна](#), [А. Колосов](#), [В. Коломойцев-Рибалка](#), [Л. Омелянович](#), [В. Онищенко](#), [І. Решетникова](#), [О. Уманський](#), [Є. Фірсов](#), фахівці у галузі транспорту [Г. Нечаєв](#), [П. Носко](#), археолог, етнограф [О. Міллер](#), історики [М. Бур'ян](#), [В. Михайлюк](#), [І. Михальський](#), філософ [В. Суханцева](#), правознавець [В. Чубарев](#), літературознавці [Л. Александрова](#), [Є. Волошко](#), [П. Гребінник](#), письменник, лікар-онколог [Ю. Єненко](#) (відкрито мемор. музейну кімнату), фахівець у галузі теорії та соціології масової комунікації [В. Іванов](#), педагоги [О. Дубасенюк](#), [Є. Хриков](#); прозаїки, поети, перекладачі [І. Бердецька](#), [О. Білик](#), [П. Гайворонський](#), [А. Гальченко](#), [К. Дрок](#), [П. Іванов](#), [О. Кравцов](#), [Й. Курлат](#), [М. Матусовський](#), [С. Омельченко](#), [І. Песенка](#), [О. Півень](#), [Ю. Черкаський](#), поетеса-пісняр, композитор [Т. Снежина](#); живописці, графіки, художники-монументалісти та оформлювачі [С. Григор'єв](#) (нар. художник СРСР), подружжя [Алла](#) (засл. художник України) та [Віталій Буйгашеви](#), [В. Скубак](#) (засл. художник України), [М. Рибальченко](#) (засл. діяч мистецтв УРСР), [О. Белянський](#) (засл. діяч мистецтв України), [П. Борисенко](#), [С. Бугорков](#), [С. Гречаний](#), [В. Журавльов](#), [Л. Захарова](#) та її дочка [О. Мазур-Посвалюк](#), [О. Зеленський](#), [А. Іноземцев](#), [В. Кікіньов](#), [О. Клименко](#), [В. Ковиршин](#), [В. Козлов](#), [О. Короткевич](#), [З. Костенко](#), [М. Кутняхов](#), [В. Литвинов](#), [С. Панич](#), [М. Радомський](#), [О. Сіренко](#), [С. Хаджинов](#), [Г. Хорошевський](#), [І. Чеботов](#), [Ю. Чурсін](#); скульптори [З. Берегова](#), [В. Закалюкін](#), [О. Ковальов](#), [В. Концевий](#), [В. Корінь](#), [О. Локотош](#), [А. Можаяєва](#), [О. Редько](#), [М. Савельєв](#), [В. Ткаченко](#), [Д. Федічев](#); майстер худож. оброблення дерева [В. Козак](#) (засл. майстер. нар. творчості України), майстрині худож. вишивки [Л. Богдан](#), [О. Некрасова](#); мистецтвознавець [Л. Борщенко](#); засл. арх. УРСР [Г. Головченко](#); актор, режисер, нар. арт. СРСР [О. Птушко](#), актор, нар. арт. УРСР [А. Гаврюшенко](#), актор, нар. арт. РРФСР, Герой Праці [О. Дорошевич](#); нар. арт. України – диригенти [А. Ануфрієнко](#), [А. Калабухін](#), актори, режисери [Д. Вітченко](#), [В. Куркін](#), [В. Хорунжий](#), артист розмов. жанру [В. Калашников](#), композитор [В. Птушкін](#); співачка, засл. арт. УРСР, нар. арт. РФ [Л. Сергієнко](#); засл. арт. УРСР – актори [Ж. Дмитренко](#), [Ф. Максимовський](#), [Г. Ушенко](#), [В. Чеверноженко](#), артистка балету [О. Меркулова](#), диригент [В. Мальцев](#), гітарист, композитор [П. Полухін](#); співачка, засл. арт. УРСР і РФ [О. Каражова](#), артист балету, балетмейстер, засл. арт. УРСР і Казах. РСР [Б. Черноусов](#); засл. арт. України – актори [О. Гончаров](#), [С. Ковтун](#), [Н. Масальська](#), [С. Солодов](#), танцюрист [М. Карпенко](#), артистка балету [Д. Крейдун](#), артистка цирку, живописець [К. Литовченко](#), співачка [Є. Ліпітюк](#); засл. арт. РРФСР – укр. і амер. опер. співак [І. Жадан](#), співачка [Р. Бобриньова](#), актор [П. Луспекаєв](#); засл. діячі мистецтв УРСР – диригент [Г. Аванесов](#), домрист [С. Васильєв](#); засл. діячі мистецтв України – композитор, піаніст [Ю. Дерський](#), хормейстер [М. Комарова](#), режисери [В. Московченко](#), [Ю. Старченко](#); домрист, диригент [М. Білоконєв](#), піаністка, хор. диригент [Ф. Долгова](#), композитори [К. Карпенко](#), [А. Клейн](#), [Г. Ковальова](#), хор. диригент, засл. працівник культури України [Н. Князєва](#), співачка [Н. Степанова-Шевченко](#); музикознавець [О.](#)

[Дячкова](#); кінооператор [М. Биков](#), кінознавець [Ю. Косач](#); спортсмени [В. Бризгін](#), [Л. Лобанова](#), [Т. Терещук-Антипова](#) (усі – біг), [Т. Скачко](#) (біг, стрибки у довжину), [В. Закорецька](#) (парашут. спорт), [М. Дубиніна](#), [Т. Черкасова](#) (обидві – волейбол), [Т. Євсеєнко](#), [І. Малашков](#) (обидва – кульова стрільба), [О. Заваров](#), [А. Куксов](#) (обидва – футбол), [С. Лисенчук](#) ([міні-футбол](#)), [І. Кириченко](#) ([велоспорт](#), трек), [О. Леонова](#) (стрибки у воду), [А. Сердінов](#), [В. Ширшов](#) (обидва – плавання), [В. Мазур](#) ([художня гімнастика](#)), [С. Міндергасов](#) (фехтування на шпагах), [А. Мітюшкін](#) ([карате](#)), [Е. Савотченко](#) (тайланд. бокс), [М. Петренко](#) (скелелазіння), [В. Терещук](#) (п'ятиборство), [Н. Шапошникова](#) (багатоборство); тренери [А. Бойко](#), [В. Солдаткін](#), [А. Шквиря](#) (усі – [легка атлетика](#)), [М. Дехтярьов](#) ([спорт. гімнастика](#)), [М. Калінін](#), [І. Сегида](#) (обидва – [важка атлетика](#)), [О. Корнєєва](#) (скелелазіння), [Є. Кудинів](#) (кульова стрільба), [О. Онищенко](#) (греко-рим. боротьба); промисловець [С. Корнєєва](#); церк. діяч [Митрофан](#) (Нікітін); учасники 2-ї світової війни – повні кавалери ордена Слави [М. Гетьманський](#), [А. Іванов](#), Герої Рад. Союзу [О. Молодчий](#) (двічі), [С. Кратинів](#), [К. Кулик](#), [М. Луговський](#), [М. Писаревський](#), [С. Радиловський](#), [А. Топаллер](#), [М. Шевченко](#). У місті тривалий час мешкали військовики, Герої Рад. Союзу [М. Галицький](#), [А. Демехін](#), [І. Кольцов](#), [М. Конкін](#), [О. Краснокутський](#), [П. Липовенко](#), [А. Шевченко](#), [І. Юнін](#). Ворошиловгр. с.-г. інститут закін. економіст, чл.-кор. НАНУ [В. Голиков](#), Ворошиловгр. пед. інститут – фахівець у галузі радіоелектроніки, конструктор, чл.-кор. РАН, Герой Соц. Праці – [Г. Кісунько](#). У Ворошиловгр. школі військ. пілотів (засн. 1930, у 1947–93 – училище, 1993–97 – ліцей) навч. понад 100 учасників 2-ї світової війни, які стали Героями Рад. Союзу, зокрема [Г. Береговий](#) (єдиний льотчик, який у післявоєн. час удруге отримав це звання за політ у космос), [О. Єфимов](#), [В. Зайцев](#), [М. Степанищев](#), [Т. Хрюкін](#) (усі – двічі). У післявоєн. час цим навч. закладом керував Герой Радянського Союзу [М. Лашин](#).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Луганск: Истор. очерк. Д., 1969;
2. Алексеева Л. И. Ворошиловград: Путеводитель. Д., 1986;
3. Локотош Б. Н. Очерки истории Луганска. Лг., 1993;
4. Лугань: Сб. науч. тр., посвящ. 200-летию Луганска: Юбил. издание. Лг., 1995;
5. Подов В. И., Курило В. С. Первенец металлургии Украины. Лг., 1998;
6. Нарыжный В. Археологические путешествия и не только... Лг., 1999;
7. Темник Ю. А., Егерев Ю. Я. Десятая горная провинция: Краткие истор. очерки. Лг., 2000;
8. Довнар Г. С. Отцы и правнуки Луганска: история города в лицах. Лг., 2000;
9. Люлько А. С. О городе Славяносербске в Каменном Броде: по документам Государственного архива Луганской области и семьи Михайловских. Вып. 1. Лг., 2002;
10. Темник Ю., Егерев Ю. Каменный Брод: Очерки истории XVIII–XIX вв. Т. 1. Лг., 2003;
11. Ефремов А. С., Курило В. С., Бровченко И. Ю., Климов А. А. и др. История Луганского края: Учеб. пособ. Лг., 2003;
12. Климов А. О., Намдаров Г. М., Семистяга В. Ф. Нарис історії Артемівського району міста Луганська. Лг., 2004;
13. Семьдесят лет в пути (история луганского трамвая). Лг., 2004;
14. Луганск и луганчане: Мат. науч. исследований. Вып. 1. Лг., 2006;
15. Башкина В. Я., Поболелов А. И., Сумишин Ю. С. Привет из Луганска: история Луганска на почтовых открытках и фотографиях. Лг., 2007;
16. Макарова А. Город над Луганью // Малая родина: Сб. ст. Луган. обл. краевед. музея. Лг., 2007;
17. Її ж. «Это было недавно, это было давно...» // Там само;
18. Подов В. Первые шахтеры и металлурги Донбасса. Лг., 2007;

19. Приколота О. В., Люлько А. С. Луганский литейно-пушечный завод в переписке и указах 1795–1797 гг.: Исследования и мат. по истории города Луганска и Луган. обл. Вып. 4. Лг., 2008;
20. Низькодубова Г. А., Сімонова К. В., Буххольц М. П. Європейське обличчя Луганщини. Лг., 2010;
21. Башкина В. Я., Поболелов А. И. Луганск в трех столетиях. Лг., 2012;
22. Болгов В. В. Міста і села України. Луганщина: Істор.-краєзн. нариси. К., 2012;
23. Луганск. Страницы истории: конец XVIII – начало XX веков: Сб. Лг., 2012.

Бібліографічний опис:

Луганськ / А. В. Бадер, О. А. Забудкова, І. Г. Мельник, Н. В. Гусєва // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-58955>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).